

HANDLINGSPLAN FOR ET GODT OPPVEKSTMILJØ I SOKNDAL 2017-2021

Revidert hovedutvalg for levekår 31.01.2017.

Målsetninger og tema

Alle barn og unge skal oppleve **trygghet** og **inkludering** på alle arenaer der de ferdes i kommunen.

Nulltoleranse for mobbing på alle arenaer i kommunen. Det betyr at vi ikke aksepterer mobbing, og at tiltak settes i verk umiddelbart når mobbing skjer.

Hva er mobbing?

Mobbing er ulovlig. Det er en grunnleggende menneskerettighet å ikke bli utsatt for mobbing.

«Med mobbing mener vi gjentatt negativ eller «ondsinnnet» atferd fra en eller flere rettet mot noen som har vanskelig for å forsvare seg. Systematisk utestenging eller gjentatt erting på en ubehagelig måte er også mobbing».

Mobbing har tre viktige kjennetegn:

- Trakasseringen er ondsinnnet og rammende
- Den pågår over tid
- Det er ubalanse i styrkeforholdet mellom den som mobber og den som blir mobbet, både fysisk og psykisk

Men uansett definisjon – opplevelsen av mobbing er subjektiv!! Det betyr at den som føler seg mobbet har rett til å definere hva som er mobbing! Da skal vi undersøke saken og ta vedkommende på alvor!

Det å ikke få være med, ikke bli inkludert, ikke invitert med, å bli utestengt fra grupper kan også være mobbing! Og kan oppleves veldig vondt for den som ikke blir inkludert. I slike tilfeller kan det være ulike oppfatninger: det er ikke alltid de som er «innenfor» faktisk gjør så mye, det kan være like mye det de ikke gjør som oppleves som mobbing for den som er utenfor. MEN – utestenging over tid er også i høyeste grad mobbing og må tas tak i av de voksne!

Som voksne har vi et spesielt ansvar når mobbing avdekkes. Selv om mobber/den som blir mobbet er barn eller ungdom, er det vi som voksne som skal vise og fortelle at mobbing ikke er akseptert/er ulovlig og skal opphøre med en gang! Dette gjelder ALLE VOKSNE! Foreldre, ansatte i skole, barnehage, SFO, andre kommunalt ansatte, ledere og trenere i lag og foreninger. Mobbing er de voksnes ansvar!

Aktivitetsplikt

Alle voksne i barnehager, skole og SFO har en aktivitetsplikt ved mistanke eller kunnskap om at noen blir utsatt for: krenkende ord, mobbing, diskriminering, vold eller rasisme jf Opplæringsloven kapittel 9a.

De har da plikt til å undersøke, gripe inn og varsle.

I Sokndal kommune ønsker vi at ALLE VOKSNE tar del i denne aktivitetsplikten for å motarbeide mobbing og diskriminering, og bidra til et trygt og inkluderende oppvekstmiljø for barn og unge! Det betyr at det er forventet at voksne, både ansatte, ledere/trenere i lag og foreninger og foreldre, **undersøker, griper inn og varsler** i saker der vi har mistanke om mobbing, diskriminering, vold eller rasisme.

Trenger du tips/råd/inspirasjon/kunnskap om mobbing som forelder, trener/leder eller ansatt? Sjekk ut websiden nullmobbing.no! <http://www.udir.no/nullmobbing>

Lovgrunnlag og nasjonale rammer

FN's barnekonvensjon.

Omarbeidet til norsk lov gjennom **menneskerettsloven**. Omhandler barnets rett til utvikling, medvirkning, ikke-diskriminering, omsorg, beskyttelse og selvrealisering. Spesielt pekes det på respekt for barnets personlighet, kulturelle identitet, språk og verdier.

Kommunen jobber med barnekonvensjonen gjennom prosjektet **Sjumilssteget**. Sjumilssteget for god oppvekst i Rogaland er et prosjekt hos Fylkesmannen. Målsetning for prosjektet er at alle barn og unge i Rogaland skal ha en trygg oppvekst og få forsvarlig tjenestetilbud der de bor. Barnekonvensjonen skal være førende for alt arbeid rettet mot barn og unge i kommunene, fylkeskommunen og fylkesmannsembetet. Det skal satses på tverrfaglig samarbeid i tjenlig omfang, og samarbeidet skal være rutinert, effektivt og godt. Utsatte barn og unge skal ha tidlig og rett hjelp.

Barnehageloven § 1 og 3. Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver.

Barnehagen skal i samarbeid og forståelse med hjemmet ivareta barnas behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling. Barnehagen skal bygge på grunnleggende verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon, slik som respekt for menneskeverdet og naturen, samt bygge på åndsfrihet, nestekjærlighet, tilgivelse, likeverd og solidaritet; verdier som kommer til uttrykk i ulike religioner og livssyn, og som er forankret i menneskerettighetene.

Barnehageloven vektlegger videre barns rett til medvirkning, trygghet, demokrati og likestilling, motarbeide alle former for diskriminering. Rammeplan fremhever ansvar for barnas omsorgs- og læringsmiljø ved å fremme positive handlinger. «Barnehagen skal være et miljø hvor ulike individer og ulike kulturelle ytringer møtes i respekt for det som er forskjellig. Barnehagen har et særlig ansvar for å forebygge vansker og å oppdage barn med særskilte behov».

Opplæringsloven kapittel 9a. Prinsipper for opplæringen.

Alle elever i grunnskole, videregående skoler og skolefritidsordning (SFO) har rett til et godt fysisk og psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring.

Loven gir elever og foreldre stor grad av brukermedvirkning og klageadgang.

Skolens ansvar for å utvikle elevenes sosiale kompetanse vektlegges.

Kapittel 9a om skolemiljø er under endring, nytt kapittel skal tre i kraft fra skoleåret 17/18. Der vil det settes fokus på skolens aktivitetsplikt.

Høring Endringer i opplæringsloven og friskoleloven - Nytt kapittel om skolemiljø

Høring | Dato: 20.04.2016 | Kunnskapsdepartementet

Kunnskapsdepartementet sender på høring forslag om nytt kapittel om skolemiljø i opplæringsloven. Lovforslagene er en oppfølging av NOU 2015:2 Å høre til. Virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø og høringsinnspillene til denne. Departementet foreslår en ny, rendyrket aktivitetsplikt for skolene. Plikten skal bidra til å sikre et trygt og godt skolemiljø for den enkelte eleven. Videre foreslår departementet en ny håndhevsingsordning der fylkesmannen kan gripe inn ved brudd på aktivitetsplikten, og om nødvendig gi skoleeier tvangsmulkt for å sikre etterlevelse av aktivitetsplikten. Forslaget innebærer også enkelte andre forslag, som en plikt for skolene til å informere elever og foreldre om reglene om skolemiljø og endringer i regler om ordensreglement.

Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler.

Formål å bidra til at miljøet i barnehager, skoler og visse andre virksomheter fremmer helse, trivsel og gode sosiale og miljømessige forhold – og dessuten forebygger sykdom og skade.

Likestillingsloven § 8a, diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 6, diskrimineringsloven § 5.

Det er forbud mot trakassering på grunn av kjønn, nedsatt funksjonsevne, etnisitet, religion, livssyn m.v.

Forebygge mobbing – trygge, inkluderende miljøer for alle. Hva gjør vi?

Skole - kulturskole

Sosial kompetanse: Mye av det forebyggende arbeidet er regulert gjennom **sosial læreplan** for Sokndal skole. Basis for arbeidet er samarbeid mellom hjem og skole. Hovedtemaer for sosial kompetanse i skolen: Empati – samarbeid – selvhevdelse – selvkontroll – ansvarlighet. Her er beskrevet enkelttiltak som skal bidra til utvikling av sosial kompetanse på ulike trinn i et årshjul. Og belønningssystemer beskrives basert på oppmuntring og ros.

Relasjonsbygging: Ansatte har fokus på relasjonsbygging i forhold til elevene: gi litt av seg selv, smile til/se elevene, være obs på holdning en møter elevene med, jobbe med å like alle elevene, si god morgen på de ulike språkene en har i klassen.

Flere tiltak:

- Skolen jobber kontinuerlig med klassemiljøene, i samarbeid med foreldrekontakter.
- PALS felles atferdssystem på barnetrinnet
- Fokus på vennskap hver høst: kjærlighetsuka, eget ark, hva gjør jeg når jeg vil bli venn med noen.
- Prosjekt STOP-WALK-TALK pågår kontinuerlig på alle trinn. Her lærer barna en måte å håndtere plaging, erting og mobbing på: stoppe opp, gå bort fra plagingen/plager, gi beskjed til en voksen. Prosjektet har ekstra fokus 4 ganger i året.
- Elevundersøkelsen – anonym, på 7. og 10. trinn
- Hjemmebesøk før skolestart
- Mobbeundersøkelse hvert 2. år
- Vennegrupper
- Inspeksjonsplan med inspeksjonsrutiner
- Ansatte er ekstra obs på overganger/friere situasjoner
- Loggbok for elever

- Voksne setter sammen lag, ikke elevene selv (hovedregel)
- Mobbing som tema: i klassen, konferanser og elevsamtaler, personalmøter

8.-10.trinn:

- Spise sammen i kantina
- Turer på tvers av trinn
- Elevråd arrangerer høstsamling, vårball og elevkvelder
- Felles avslutningsdag
- Overnattingstur 8.+9.trinn
- Fokus på «godt nok»: viktigst at elevene har gjort sitt beste
- Lære ungdommene å tåle hverandre, og at vi er forskjellige

Barnehage

Jobbe med forebyggende tiltak innen områdene vennskap, empati, prososial atferd, selvkontroll, selvhevdelse, regler og reaksjoner, trygghet, overganger, gruppemiljø, samarbeid med hjemmet og mobbing.

Tiltak kan være lekegrupper, rollespill, arbeide med kommunikasjon og sosial kompetanse, klare rutiner, tydelige voksen/voksne bestemmer, fokus på mobbing på personalmøter og foreldremøter.

Barnehagen vektlegger og setter krav til de ansatte at de skal gå foran og være aktive og tydelige, og har et klart ansvar i å forebygge og slå ned på mobbing.

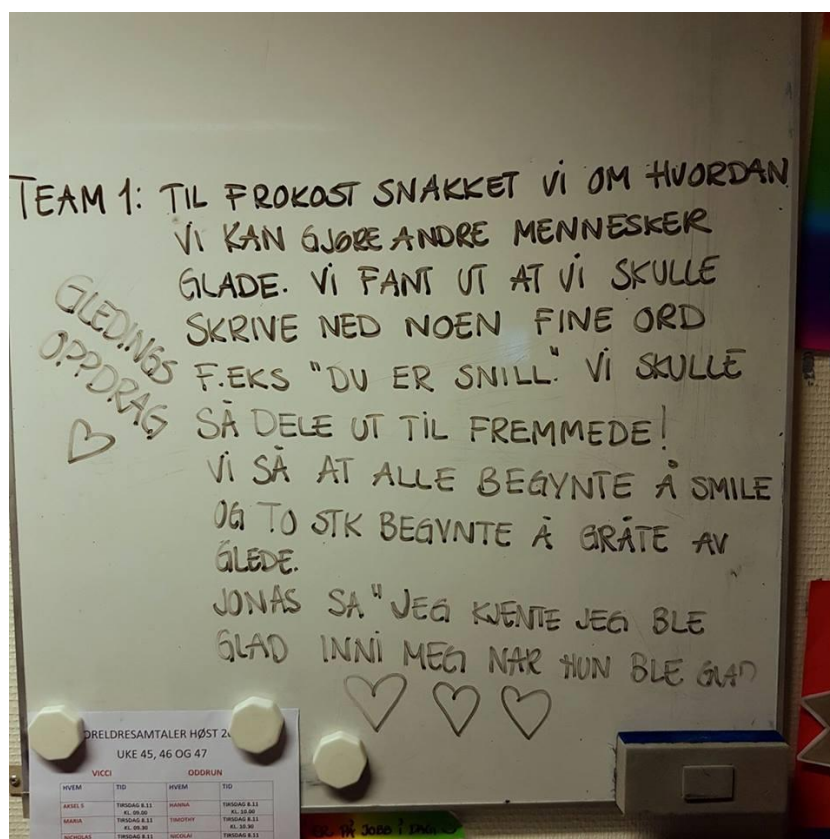
Foreldre

Foreldre har et ansvar for både egne og andres barn – de har et ansvar i forhold til at egne barn er med på å fremme gode verdier om menneskeverd: at alle barn er like mye verdt, uansett funksjonsnivå, diagnose, sosial status, hudfarge, hvem de har som foreldre etc. Alle

voksne og ikke minst foreldrene er rollemodeller for barna. De hører ikke alltid etter når vi vil de skal høre, men de tar etter det de voksne gjør, og får med seg hvordan vi snakker om andre. Når vi snakker om naboen, de på butikken eller foreldrene til klassekameraten vil barna ta etter og tenke at det er ok å snakke slik om andre barn også. Det viktigste vi kan gi barna våre er gode verdier som gjør det naturlig for dem å inkludere andre og være nysgjerrige og åpne overfor andre barn. Men hvordan kan vi gjøre dette i praktisk handling?

Vær bevisst på hvordan vi snakker om andre! Tenk over hvilke verdier vi formidler og hva dette signaliserer til barna våre!

TIPS! En far hadde for en stund siden et utspill i media og på Facebook: han pleide å legge lapper i sekken til barna når de gikk på skolen, der han skrev opp ulike utfordringer eller oppgaver til dem. På den ene lappen sto det: inviter med hjem en i klassen du ikke kjenner/en som er utenfor/en som ikke har så mange venner.

Dersom ditt barn er utenfor og/eller annerledes enn de fleste andre i klassen eller på skolen, er det spesielt viktig at barnet er sammen med andre mest mulig, der de andre er. På skolen, i barnehagen og ikke minst på fritiden. Finn en fritidsaktivitet, lag eller forening ditt barn kan delta i! Snakk gjerne med leder eller trener om eventuell tilrettelegging! Her kan også kommunen ved Familiens hus/helsestasjon/vernepleier hjelpe om nødvendig – både med tilrettelegging og med midler dersom dere ikke har råd til kontingent og utstyr. Det er et mål at alle barn skal ha minst en organisert fritidsaktivitet! Dette er også i tråd med målsetning i prosjekt Sjumilssteget og for Familiens hus.

Tiltak:

- Vennskap er viktig. Lær barnet om vennskap og hvordan bli og være venn. Det ligger et tipsark på skolens hjemmeside. Legg til rette for vennskap: invitere barn med hjem, delta i ulike aktiviteter, delta i fritidsaktiviteter.
- Delta i sosiale arrangementer sammen med barnet ditt, så som avslutninger, åpne arrangementer på biblioteket etc.
- Bursdager er sårbart. Vær nøye med at alle barn innen en gruppe, så som alle guttene i klassen blir invitert i bursdag. Når barna blir eldre: prøv å følge med på at ikke en eller noen få systematisk blir holdt utenfor bursdagsfeiringen.
- Ha en tett dialog med skole/barnehage/SFO – husk aktivitetsplikten. Ikke vent med å gi beskjed! Denne gjelder også ved systematisk utestenging.
- Vær engasjert i og følg med på hva barnet ditt gjør, både i skoletid, på fritid og på internett/sosiale medier/mobil.
- Websiden nullmobbing.no har flere tips til tiltak som forebygger mobbing, for eksempel:
 - Lage følgegrupper, slik at barna har noen å ta følge med til skolen (foreldrekontakter)
 - Bli kjent med de andre foreldrene – etablere foreldregrupper
 - Bli kjent med barna i klassen og nabolaget

Familiens hus/helsestasjon/oppvekst

Familiens hus jobber kontinuerlig med barn og unge som av ulike grunner trenger ekstra oppfølging. Gjennom dette forum sikres at beslutninger kan tas raskt og riktig hjelp gis med tverrfaglig, bredt samarbeid mellom ulike instanser. Et sentralt mål er at alle barn og unge som har ansvarsgrupper/behov for ekstra oppfølging skal delta i minst en organisert fritidsaktivitet.

Tiltak:

- Det er etablert et eget samarbeidsforum internt som skal ivareta spesielle utfordringer knyttet til barn av flyktninger med helsestasjon, skole og flyktningskonsulent.
- Helsestasjonen har faste samtaler om personlighetsutvikling og sosialt samspill med barn og foreldre som del av sine faste kontroller: 15 måneder, 2 år, 4 år og 5 år.
- Helsestasjonen har samtalegrupper med jenter/gutter og veiledning med/av unge som av ulike grunner trenger ekstra oppfølging og veiledning. Mellomtrinn/ungdomstrinn. Behov meldes av skolen.
- Helsestasjonen skal også være et lavterskel tilbud der barn og unge kan ta kontakt om de trenger noen å snakke med. Helsesøster har fast kontordag på skolen.
- Oppvekst/vernepleier skal bistå og orientere lag/foreninger om hvordan de kan jobbe med inkluderende miljøer og forebygge mobbing.
- Oppvekst skal i samarbeid med lag/foreninger, kulturskole og flyktningskonsulent arrangere en aktivitetsdag en gang i året. Målet er å vise fram de ulike fritidstilbud som finnes for barn og unge, og senke terskelen for å begynne i en organisert aktivitet, spesielt for de som er nye i bygda. Vi ønsker spesielt å involvere flyktninger i arbeidet, både invitere de og involvere i praktisk arbeid og organisering.
- Ungdomsrådet har jevnlig oppvekstmiljø og mobbing på dagsorden, og drøfter ev saker som har med dette å gjøre
- UngDataundersøkelsen gir et godt grunnlag for arbeid med oppvekstmiljø: hvert tredje år er Sokndal med på en undersøkelse om ulike sider ved oppvekstmiljøet for ungdomstrinnet (vennskap, foreldre, utdanning, fritid, rus, mobbing etc)
- Oppvekst jobber forebyggende med å tilrettelegge for et trygt og inkluderende oppvekstmiljø ved å bistå med fritidstilbud/arrangementer for unge, og ha fokus på rus- og kriminalitetsforebygging – i samarbeid med Familiens hus

Lag og foreninger

Det å bli sett er svært viktig for alle barn og unge! Her har ledere og trenere en viktig rolle i å se, smile til og anerkjenne ALLE barn og unge som er med – alle har verdi som unike, viktige personer uavhengig av ressurser og evner. Se gjerne til skolens arbeid med

relasjonsbygging. Å bli sett kan være utrolig viktig for enkelte, spesielt for de som kanskje ikke får mest positiv oppmerksomhet blant jevnaldrende eller hjemme. Det kan også være greit å gi uttrykk for at barnet/ungdommen ble savnet om han/hun ikke møtte opp på en trening/samling. VIS og SI at vi legger merke til den enkelte, og at hun/han er viktig for laget/gruppen! Ha fokus på den enkeltes bidrag til gruppen og sterke/positive sider! Men bare å bli sett kan bety MYE for den enkeltes trygghet og opplevelse av egenverdi.

Trenere og ledere i lag og foreninger har et tydelig ansvar i å legge til rette for vennskap og inkluderende miljøer. Aktiviteten skal være åpen for alle – uansett funksjonsnivå, hudfarge og sosial status. I en del tilfeller vil dette skape utfordringer. Snakk gjerne med kommunen ved vernepleier/oppvekst om tilrettelegging/problemer med å få dette til.

Det er viktig at dere diskuterer hvordan slike saker kan løses på leder/trenersamlinger og blir enige om en felles praksis. Da vil det også være enklere for den enkelte trener og leder å vite hvordan de skal opptre. Kommunen vil gjerne bistå med informasjon på slike samlinger.

For idretten: Drøft hvordan dere skal håndtere konflikten mellom at alle skal få spille/være med – og målet om å vinne kamper. Hva er viktigst i barneidrett – at alle skal få delta, eller å vinne kamper? Prøv å etablere en felles praksis. Samarbeid gjerne med andre idrettslag andre steder.

Tiltak:

- Kommunen ved oppvekst/vernepleier deltar og informerer på ledersamlinger/trenersamlinger en gang i året. Her vil aktuelle problemstillinger knyttet til inkludering og mobbing tas opp.
- Lag og foreninger i Sokndal arrangerer en aktivitetsdag i samarbeid med oppvekst og flyktningskonsulent. En gang pr år. Spesielt tilrettelagt for nye i bygda.

Se også vedlegg: førstehjelpspakke for lag og foreninger.

Tiltak mot mobbing – når mobbing oppdages. Hva gjør vi?

Skole - kulturskole

Siden opplæringslovens kapittel 9a om skolemiljø er under endring, og ny lov skal tre i kraft fra skoleåret 2017/18, vil også praksis knyttet til mobbesaker endres i takt med denne. Men skolen skal fortsatt fatte enkeltvedtak når elever opplever å ikke ha det godt på skolen. Eleven skal stå i fokus, og blir bedt inn på møte når tiltak i enkeltvedtak skal fattes. Hovedsaken blir hva skolen kan gjøre for at eleven skal ha det bedre på skolen i morgen.

Når mobbing avdekkes følger skolen denne rutinen:

- Kontaktlærer samtaler med den som mobbes.
- Foresatte til den som mobbes kontaktes.
- Kontaktlærer samtaler med mobber.
- Foresatte til mobber kontaktes.
- Alle på teamet/ansatte informeres og overvåker situasjonen.

- Ev samtaler med mobbere hver for seg.
- Ev gruppesamtale med mobbere.
- Avtaler inngås: mobbingen skal stoppe umiddelbart!
- Dersom dette ikke lykkes, involveres sosiallærer.
- Ny samtale på skolen med foresatte til mobber.
- Ev videre samarbeid mellom rektor og involverte parter.

Alt skal dokumenteres og samles i elevens mappe.

Barnehage

Dersom mobbing avdekkes i barnehagen skal følgende rutine følges:

- Mobbingen/saken tas opp med personalet. Tiltak skal iverksettes umiddelbart.
- Samtale med barna det gjelder. Ev lekegruppe.
- Informere foreldre til involverte barn, invitere til møte.
- Evaluere, ev videre/andre tiltak.

Foreldre

Hva skal vi se etter når vi mistenker mobbing?

- Vil ikke gå på skolen/går omveier/redd for å gå på skolen
- Unngår andre barn
- Mister eller har ødelagte bøker/klær
- Sliter med å sove/vondt i hodet eller magen

Når barnet forteller om mobbing:

- Vær rolig, ta barnet på alvor
- La barnet fortelle i eget tempo, ikke press, for mange er det flaut å fortelle
- Still spørsmål

- Fortell hva du tenker å gjøre. Vær klar på at det er de voksnes ansvar å ordne opp.

Når ditt barn mobber andre:

Det kan være vanskelig å få beskjed om at barnet ditt mobber eller plager andre. Men hold hodet kaldt og ikke avvis den som forteller deg det.

- Vær rolig, lytt, ikke kjefte.
- Still oppfølgingsspørsmål, for eksempel: hva synes du at du bør gjøre med dette?
- Vær veldig klar på at mobbing og plaging ikke er akseptert! Snakk om hvordan den som blir mobbet har det
- Prøv å finne ut hvorfor ditt barn mobber andre
- Vær i dialog med barnehage/skole, be gjerne om et møte
- Be barnet si unnskyld. Ved behov, snakk om hva en unnskyldning betyr

Hvem tar jeg kontakt med?

Ta gjerne kontakt med barnehage/skole, ved kontaktlærer/sosiallærer/avdelingsleder. Eventuelt helsestasjon.

På siden nullmobbing.no har Utdanningsdirektoratet samlet informasjon om mobbing: tips til foreldre og barn/unge selv om hva man skal gjøre, hvem man kan kontakte, rettigheter etc. Bruk siden, her er mange gode råd!

Lag og foreninger

Se vedlegg - «førstehjelpspakke».

2 VEDLEGG:

- 1. Råd til barn og unge**
- 2. «Førstehjelpspakke» for lag og foreninger**

For barn og unge

Hva gjør jeg hvis jeg ser at noen blir mobbet eller plaget?

- Gå til en lærer eller en annen voksen og fortell hva som foregår. **Det er ikke å sladre, men å bry seg!**
- Si fra til den eller de som mobber at du ikke syns det er greit.
- Ikke videresend, kommenter eller lik en stygg melding eller et bilde.
- Si til de andre som står og ser på, at de ikke skal se på, for det støtter mobbingen.
- Prøv å være venn med den som blir mobbet. For eksempel kan du spørre om hun eller han vil være sammen med deg i friminuttet.

Hvordan kan jeg være en venn for noen som har det vanskelig/blir mobbet/er utenfor?

- Vær deg selv.
- Ta kontakt (ring, skriv melding, gå på besøk).
- Tilby deg å hjelpe (ta følge til skolen, hjelpe med lekser, osv.).
- Snakk med vennen din om hvordan han eller hun vil ha det, og hvordan du kan støtte.
- Husk at det kan være vanskelig å forstå hvordan andre har det. Det er greit at du ikke kan sette deg inn i hvordan vennen din har det.
- Når det ikke går over: fortell om det til en voksen. Oppfordre vennen din til å snakke med noen, tilby deg å bli med. Det kan være foreldre, lærer, helsesøster.

FØRSTEHJELPSPAKKE LAG OG FORENINGER.

FOR INKLUDERENDE MILJØER OG MOT MOBBING!

- SE hver enkelt person (barn/unge)! Smil, si hei, vis interesse!
- Snakk fint om alle – både voksne og barn, uansett hudfarge, kjennskap til foreldre, sosial status etc! Barn og unge tar etter de voksne.
- Gi positive tilbakemeldinger – la være med de negative!
- Prøv å formidle i ord og handling at alle er like mye verdt – uansett hvor flinke de er og hva de bidrar med til laget.
- Ved inndeling i lag/grupper etc: de voksne bestemmer og setter sammen lag! Det er ikke gøy å alltid bli stående igjen til sist!
- Gi tydelig beskjed at barna/ungdommene trygt kan fortelle deg som voksen om utfordringer og ev mobbing – du holder tett! Be om lov til å ta saken videre når det er aktuelt.
- Mobbing er subjektivt! Den som opplever og føler at han/hun blir mobbet skal lyttes til og tas på alvor! Vær obs på de som er utenfor!
- Er du som voksen usikker på hvordan du skal håndtere saken? Spør vedkommende/den som mobbes om å få involvere andre! Ta gjerne kontakt med kommunen eller skolen, ved lærer/sosiallærer/ oppvekst /helsestasjon/vernepleier
- I Sokndal kommune ønsker vi at **ALLE VOKSNE** tar del i aktivetsplikten for å motarbeide mobbing og diskriminering, og bidra til et trygt og inkluderende oppvekstmiljø for barn og unge! Det betyr at det er forventet at voksne, både ansatte, ledere/trenere i lag og foreninger og foreldre, *undersøker, griper inn og varsler* i saker der vi har mistanke om mobbing, diskriminering, vold eller rasisme.
- Husk – mobbing er de voksnes ansvar!
- Hvordan samtale med den som blir mobbet? Vær rolig og ta barnet på alvor. Still spørsmål og fortell hva du tenker å gjøre.
- Hvordan samtale med den som mobber? Vær rolig, lytt, still spørsmål som «Hva tenker du kan gjøres»? Vær klar på at mobbing ikke er akseptert. Se nullmobbing.no for tips!